

Beseda čebela

Ljudmila Bokal

milka.bokal@gmail.com

Čas je, da v rubriki pozornost posvetimo osrednji besedi v čebelarstvu – čebeli –, ki je podlaga za množico drugih izraznih možnosti.

Vsaka veda ima svoje glavne in stranske izraze, ki si jih izposoja iz sosednjih ved. Glavni izrazi so tisti, ki poimenujejo področje, ki ga veda proučuje in se z njim ukvarja. Tako je tudi v čebelarstvu. Glavni izrazi, v jezikoslovni stroki imenovani termini, so v čebelarstvu *čebela*, *med*, *panj*, *medovite rastline* in drugi. Stranski izrazi pa prihajajo v vede od drugod, v čebelarstvo iz kemije, iz botanike, iz nutricionistike, vede o prehrani. Poleg v čebelarstvu glavne, že omenjene (čebela), pa so nepogrešljive še vse besede, ki se iz nje izpeljujejo, na primer *čebelar*, *čebelarka*, *čebelariti*, *čebelarjenje*, *čebelarstvo*. Kdaj se je beseda čebela prvič pojavila v slovenskem jeziku, je težko ugotavljati. Pred časom je izšel *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. V tem stoletju je v slovenščini v raznih protestantskih besedilih čebela že zapisana, in to v več oblikah: kot *čebela*, *čibela*, *žbela*, *bačela*, *čmela*. Oblika *bučela* pa je po vsej verjetnosti bila prvič zapisana na začetku 17. stoletja, v slovarju Hieronima Megiserja. Številčnost zapisov pomeni, da je beseda čebela zelo stara.

Imamo pa še slovar, ki zbira besede za določen predmet, pojem ali pojav okrog osrednje; rekli bi lahko, da jih kupčka. Uradno rečeno je to *Sinonimni slovar slovenskega jezika*. Ta razkriva, da je osrednji izraz čebela, ob njem pa se pojavljajo še drugi. Omenjena sta dva, *brenčelica* in *bučela*. Kdor govori o čebeli z veliko čustveno zavzetostjo, ji reče čebelica. To izraža veliko naklonjenost, priljubljenost te lahkokrile živalce. Veliko stranskih, zlasti narečnih izrazov o čebelarstvu se pojavlja v povestih Janeza Jalna, o čemer bo tekla beseda v enem prihodnjih mesecev.

Na vprašanje, s kakšnimi lastnostmi je čebela označena v strokovni literaturi, ni težko odgovoriti. Že velikokrat je bilo povedano, da v slovenščini čebela *umre*, medtem ko za druge živali pravimo, da *poginejo*. Čebelam so pripisane enake lastnosti, kot veljajo za človeka. Čebele *jočejo*, *pojejo*, *hodijo* na ženitovanjske in *svatovske* polete, imajo *babico*, *matica* je imenovana tudi *mati*, med seboj so si *sestre* in *bratje* (*trot brat*), so *polsestre* in *vnuki*. To je res prava družina.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, ki pojasnjuje, kaj besede pomenijo, je besedo čebela zelo na kratko razložil. To je žuželka, ki daje med in vosek. A sedaj nastaja nov slovar slovenskega knjižnega jezika, imenovan eSSKJ.

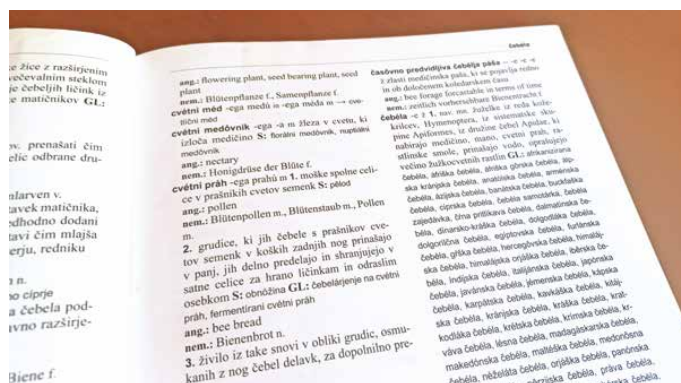

Foto: Tadej Pavkovič

Geslo čebela v Čebelarskem terminološkem slovarju.

Na spletnem portalu Fran je zapisano, da je to slovar »s popolnoma novim celovitim opisom besedja slovenskega knjižnega jezika od druge polovice 20. stoletja do danes«. Beseda čebela je v njem opisana natančneje: *To je žuželka s sivim in rjavim ali rumenim progastim zadkom, ki daje med in vosek*. V novonastajajočem slovarju je prvič v splošnih slovenskih slovarjih zapisana tudi ženska oblika besede čebelar – to je čebelarka. Zapis se gotovo naslanja na stvarna dejstva v vsakdanjem življenju. V Čebelarskem terminološkem slovarju je čebela razložena kar s tremi pomeni. Kot je primerno, je v prvem pomenu razlaga zelo strokovna in natančna, ima tudi latinske sinonime, a v tem zapisu jih opustimo: »žuželke iz reda kožekrilcev /.../, ki nabirajo medicino, mano, cvetni prah, rastlinske smole, prinašajo vodo, oprashašejo večino žužkokvetnih rastlin.«

Eden od izrazov, ki se v narečjih pojavljajo za čebelo, je tudi *muha*. Iz žirovskega govora pa je v mladinsko literaturo prišla beseda *čebelcati*, kar pomeni ukvarjati se s čebelami, pravzaprav čebelariti. Besedo je zapisal pisatelj Leopold Suhadolčan: »Kako sem zmeraj čakal na povabilo starega ata: `Poldk, greva malo čebelcat!' Potem me je z eno roko prijel pod pazduho, da so mi roke in noge bingljale v prazno, in me je kot rogača nesel proti čebelnjaku. Premikala sva se počasi, ker je stari ata šepal. Čebelnjak za našim kozolcem mi pomeni najlepši spomin na rano mladost. Stal je v sončnem bregu, od koder se je lepo videlo na Žiri, na Soro. Za čebelnjakom se je vzpenjala sončna reber.«

Končajmo z besedami, da je pogostost besed v jeziku odraz uveljavljenosti pojma v stvarnosti. ◆

Viri:
 Čebelarski terminološki slovar. Čebelarska zveza Slovenije; Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.
 Suhadolčan, L., *Mornar na kolesu*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1973, 15.
Sinonimni slovar slovenskega jezika. Jerica Snój idr. Ljubljana: Založba ZRC, 2016.
Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja. Kozma Ahačič idr. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2021.